

M. NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN TARİHİ ROMANLARINDA ADÂLET

Yrd.Doç.Dr. Ethem ÇALIK*

Doğrunun, hakkın korunması, doğru olmanın belirtisi anlamına gelen adâlete eserlerinde çok yer vermiş yazarlarımızdan biri de Sepetçioğlu'dur. O, "adâletin mülkün temeli, olduğu gerçeği üzerinde çok durmuş, adâlet üzere kurulmamış devletin tez yıkılacağını, adâletli olmayan idarecilerin tez çökeceklerini her fırsatta ileri sürmüştür. Yazar adâlet kavramından herkese eşit davranmayı ve âdil olmayı, anlıyor. Bu da iyi kadılar ve âdil kararlar veren mahkemelerce mümkündür. Rüşvet alan kötü kadılarla adâleti tesis etmenin imkânı yoktur. Sepetçioğlu'nun romanlarından tesbit ettiğimiz adâlet ile ilgili hususlara dikkat etmekte fayda var:

Çatı romanında Karacahisar'ın fethedilmesi üzerine Osman Bey, Dursun Fakih'i kadı tayin eder ve şunları söyler: "...Kadımıza akıl vermek bize düşmez, bir daha kutlu olsun. Karacahisar geniş yerdir. Türkmen de sağda solda aşiret halinde dağınk... Buyurduk ki bu dağınk, göçer halde yaşayan Türkmenin aşiretinden dileyen Karacahisar'a gelip yerleşe, onlara bu Karacahisar'da ev verile, yer verile, ama yerlilerden bir kimsenin hakkı yenilmeye, alıştığına dokunulmaya ve burnu kanamaya. Gelen Türkmenlerle Karacahisar'ın eski yerlileri bir tutula, ayrıcalık gözetilmeye. Tanrı'dan yüz aklığ diledin, yüz aklığ bu dediklerimdir... Sen kadısın kılıç değilsin, kadının kılıçlısı halka zararlıdır... Kılıç kadılık, yapmağa kalkarsa vaygele millete.. Kılıç haddini bilmeli, kadı haddini bilmeli."¹

Karacahisar pazarında Bilecikli satıcılara ayrıcalık tanınmasını, korunmalarını, kayırlmalarını, kendisinden haber gelinciye kadar da bunlardan pazar akçesi alınmamasını isteyen Osman Bey'e, kadı

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Çatı, s.10-11.

Dursun Fakih adâletsizlik olur düşüncesiyle karşı çıkar: "...ayırım olur bu. Birini ötekine yeğ tutmak olur. Sebebi akla uygun olmazsa Tanrı'nın kullarından birini ötekine yeğ tutmak adâletsizliktir. Adâletsizlik ise beğlerin amansız düşmanıdır, beğleri yiyip bitirir..."².

Sabır Ağacı'nda Osmanlı devletinin Padişahı II.Selim şöyle diyor: "...Bir toprağı almak mesele değil, o toprağı elde tutmak hünerdir. Bu da adâlet ile mümkündür. Adil davranılmaz ise, insanlar ezilir ise, ayrıcalık yaratılır, terazinin kefsi bir yana eğilir ise... aldığı toprak kaç para eder?"³

Aynı eserde, Ümmül Harami kuşklar içindeyken kocası Ubade al Şamid'in daha önce söylediklerini hatırlıyor: "Ezan seslerinin duyulduğu her yere adâletin şaşmaz terazisini götüreceksin. O vakit korkma".⁴

Bursa'da Ulu Cami'nin inşası sırasında mimarbaşı, işçilerden birine bir tokat atar. İşçi kendisine hakaret edildiğini, dövüldüğünü iddia ederek mahkemeye başvurur. Olay esnasında inşaatta bulunan Yıldırım Bayezid'i de şahit gösterir.

Davaya bakan kadı Molla Fenari, Sultan Murat oğlu Bayezid'i çağırır, şahit olarak ifade vereceği için ayağa kalkmasını söyler. Yıldırım ayağa kalkarken başı döner, sendeler. Şahit'in gece şarap içtiğini bunun için mahmurluğunun hâlâ devam ettiğini, şarabın uyuşturucu gücünün geçmediğinin tesbit edildiğini, bundan dolayı şahitliğin kabulünün mümkün olmadığını, isterse davayı dinleyici olarak takibedeceğini, istemezse gidebileceğini bildirir. Yıldırım utanarak ve üzülerek ayrılır. Fakat Molla Fenari'nin adâlet anlayışından memnundur. Böyle kadıların varlığı sayesinde ülkesinin ebediyyen varolacağını, ülkesinde adâletli kararlar verileceğini düşünür.⁵

Osmanlı ülkesinde istihbarat işleriyle görevlendirilen Bizanslı Sır Kâtibi, Fatih'in davalı olarak geldiği bir mahkemede

² a.g.e., s.313.

³ Sabır Ağacı, C.4, s.196.

⁴ a.g.e., C.1, s.299.

⁵ Daracağı, s.82.

yargılandığını, adâletin nasıl tecelli ettiğini Bahadır Yüzbaşı'ya şöyle anlatıyor: "Edirne'de gezer iken yolum mahkemeye düştü, çıktım, bir dava görmek istedim. Pek kalabalık yok idi, derken ortalık çalkalanır oldu. Padişah geliyor! lafları fısır fısır dolandı. Bende bir merak... Bre tam vaktinde gelmişiz. Osmanlı padişahı yunumuzda duracak derken içime bir kurt düştü. İstermisin beni gâvur bilip, padişah gelecek diye çevirsinler; tutsunlar dışarı atsınlar...sindim, göze çarpmamağa gayret ettim.

Fakat bana aldırın yok ki, herkes saygıda bekliyor, öyle bizde olduğu gibi milleti dışarı çıkartmak, cart curt etmek yok. Gele gele geldi ki bir genç yiğit, Sultan Mehmed dedikleri bu ise eğer, dedim içimden, bundan kim korka? Eh işte, ufak tefek... Ben sanırdım ki iri yarı bir zeballah, yakışıklı bir delikanlı, neyse neden benzetirim benim akılsızlığım bilmem ki... evet padişah geldi. Kadı ayağa dahi kalkmadı, odacı eğilib büküldü biraz, mübaşir dersin onun gibi, biz çevredekiler de elpençe, ama korkan yok, çekinen yok, küçülen müçülen yok. Kadı mahkemeye devam ediyordu. Bire bu ne biçim teftiştir bu ne biçim gözetlemedir? diyordum içimden ki, Kadının baktığı dava sona erdi, mübaşir de yeni davanın kişilerini çağırarak için elini kulağına atıp: "Davacı Salamon Oğlu İs..." dedi demedi Kadı Efendi yerinden hışımla açtı ağzını: "Mübaşir bre mübaşir kim söyledi sana sırayı bozasın diye! Yıkıl var sıradakini çağır" demez mi? Hiç bir şey anlamadım; herkes sus pus, mübaşir süklüm püklüm. Sıradaki kim ise onu çağırıldı. İki dava dinledim ki ikisi de ağzımı açık bıraktı. Birinde bir tarla satılmıştı. Tarlayı satın alan, çift sürerken bir gömü bulmuş. Gömü ki bulanı Karun zengini yapar, az sanma. Varmış tarlayı satın aldığı adama götürmüş, al bu senin tarlandan çıktı senindir demiş; adam almamış, hayır ben sattım tarlayı, senin hakkın deyip geri çevirmiş. Senin hakkın, benim hakkım derken varıp büyüyen iş kadılığa gelmiş dayanmış, onun davası görüldü. Şu işe bak bre Bahadır; bizim orda olsa bulan götürmez ya hadi bir apdallık edip götürdü diyelim, götürdüğü kimse kapar elinden kapar sen ne diyorsun?"

"Ben bir şey demiyorum, Kadı ne dedi?"

"Kadı da bir tuhaf. Bre bu devletindir, benimdir falan deyip gömünün üstüne oturabilirdi, oturmadı. Dedi ki, toprak onu elinde bulduranın mülküdür, yerin altına kadar da üstüne kadar da onundur. Lâkin toprağın yüzü de görünen değeri için bu böyledir. Şimdi bir gömü bulunmuş; satan gömüyü bilmiyor, alan bilmiyor; bilseler, ona göre değer biçecekler ya satacak ya satmayacaklar. Bu durumda gömünün yarı yarıya üleşilmesi gerekir. Ancaak, gömüyü bulup çıkarmak için de bir emek sarfedilmiştir, bu da değerlendirilmelidir. Tarlayı satan üçte bir pay alsın gerisi satın alanın olsun... karar böyle çıktı, Kadı Efendi'nin ağzından."

"Eh öyleyse öyledir, o Kadı Efendinin bileceği iş."

"Öyle de ikinci dava Kadı Efendinin bileceği işlerden olmadı arkadaş. Bu sefer yoksulun biri varlıklı birinden at satın almış, at da soluğan çıkmış, şikâyet için Kadı Efendi'ye gelmiş amma Kadı Efendi'yi yerinde bulamamış alıcı. Eve dönmüş ki at ölü... Ölmüş bre."

"Eee?"

"Eeesi, at öldüğü için davayı görmedi Kadı Efendi. Şikâyet için bana gelmişsin, beni bulamamışsın, bulsa idin davana bakılacak bir karara varılacak idi, dedi. Böylece hakkı olan hakkını alacak idi, at ölmüş, ben yerimde yok imişim, yoktum ve dahi Kadılık evinden kendi öz işimi görmem için ayrılmış bulunuyordum. Suç benim, zararı da ben ödemeliyim. atın değeri ne idi? diye sormasın mı?"

"Ödedi mi?"

"Kadı Efendi cebinden ödedi kardaşım adamın zararını, davayı bitirdi. Bu da benim gözlerimi dört açtı, kafamın tasını attırdı. Bir yaşuma daha girdim, diye söyleniyor idim ki, yüreğimi ağzıma getiren dava başladı. Mübaşir bir Yahudiyi davacı olarak çağırdı, davalı olarak da Sultan Mehmed'i çağırmasın mı?"

"Ne var bunda şaşacak?"

"Ne yok ki Bahadır Yüzbaşı ne yok ki? Yahu sen delirdin mi? Bizansı bilen adamsın, bizi bizden eyi tanıyan adamsın, daha ne var diye nasıl sorarsın? Davacı sokakdaki adam, Yahudinin biri, davalı ise padişah, padişah!"

"Olur... bizde olağandır, şaşmayız"

"Siz zaten bir acayip milletsiniz. Beni de yoldan çeviren bu yanınız oldu. Ne ise, baktım Padişah dediğin o delikanlı yiğit, uysal uysal geçti Kadı Efendinin karşısına davalı yerine dinledi, yanına da davacı Yahudi. Belki de ödü kopmakta ama saklıyor o yanını. Kadı sordu o anlattı. Derdi şu imiş: Bu Yahudinin bir bahçesi var iken bu bahçe elinden alınmış, zorla alınmış, padişaha köşk yapılacak arsa diye alınmağa çalışılmış senin anlayacağın. Yahudi ise satmıyor, ne verirlerse versinler ata malıdır satamam, deyip direniyor iken buyruk gelmiş nerden geldiyse Yahudinin eli bileğinden kesilmiş..."

"Olamaz" dedi Bahadır Yüzbaşı, "Bir yanlışlık var, Yahudi hırsızlık yapsaydı eli bileğinden kesilirdi, hırsızlık yapan yok ki..."

"Eyi, sen de biliyorsun demek. Kadı Efendi de aynını sordu, bu adam hırsızlık yapmamış neden eli kesilmiş? diye sordu Padişaha, Padişahmış değilmiş aldırıldığı yoktu. Bizde olsa, olmaz ya, şaştı yanıldı da hadi oldu diyelim olsa İmparatorun karşısında iki büklüm olurdu Kadı, kaldı ki İmparator Kadının yanına varmazdı zaten, öteki çağıramazdı, Yahudi korkudan dava açamazdı... Birbirine bağlı bir yığın olmazlık sizin burda olağan bre, kimsenin gözünde büyümüyor. Kadı Efendi üstelik Padişahı hem ayıplayan hem paylayan seslerde sordu. O da boyun büktü senin benim gibi, olmuş bir kere dedi yavaşça, utanmıştı besbelli; bir kazadır, diyetini versinler gibi bir laf etti. Kadı öyle bir celallendi ki sorma, az kala aklım yerinden olayazdı, "Olmaz öyle şey, kısasa kısas gerek, davalının eli de aynı yerden, bilekten kesilecektir..." Sandım ki mahkeme başıma yıkılıyor, Ben de öyle sandım Yahudi de, başka kimsenin kılı kıpırdamadı. Padişah dersin sapsarı. Dinleyenlerin hepsinin soluğu kesilmiş, Kadı Efendi kasap gibi yalnız kaskatı. Gözlerini dikmiş padişaha bakıyor yaptığını beğendin mi dercesine. O ara Yahudinin mızmız, belki de altına etmiş sesi duyuldu: "Ben geçtim, davamdan geçtim, olmaz istemem, paramı versinler bahçeyi alsınlar satıyorum" deyip durdu. Padişahın eli kesilirse kendi başına ne gelir, ondan mı korktu nedir. Bu padişahın da işine geldi, Kadı da kararını değiştirdi isteğe uyup: "Diyet olarak şu kadar para Sultan Mehmed'in kendi öz parasından verilecektir, hazine malı ödeme yapılması caiz değil, haramdır" dedi, kesti attı. Ben sonunu

bekleyemedim, hana gidip çamaşır değiştirmek zorunda kaldım. Sıkıntıdan terden ne yaptığımı bilemediğinden. Soğuk sularda yundum ki kendime gelem... gelemedim yine de. Ama bir parça ferahlayınca, bre gözünü aç, dedim kendi kendime; bu bir göz boyamadır, Osmanlı düzenbazlık ediyor bu oyunları düzüyor ki doğruluğu belli ola, değil ise eğer iki üç güne kalmaz bu Kadı sürülür, atılır işinden, bakalım...dedim bekledim. Ne Kadı yerinden oldu ne başka yere sürüldü Tam beş ay... benim beklemem boşuna... üstelik daha da güçlenmiş gibi idi. İşte budur beni Horoz Dede'ye götüren, orada müslüman oldum..."⁶

Ülkesinde kadıların herkese eşit davranmaları ve âdil olmaları gerekirken kadıların rüşvet almadan iş yapmadıklarını, adâlet değil, adâletsizlik dağıttıklarını öğrenen Yıldırım Bayezid'in kadıların bu adâletsizliğini kabullenmesi mümkün değildir. O, adâletten zerre kadar ayrılmayacağına bir bakıma and içmiştir. Bunun değerlendirmesini yaparken şunları köylüyor: "...Kadılar...? Kadılar ha? Kadılar çerçi miydi bre? Kadılar sokak soytarı mıydı? Adâleti satan çerçicilik ha! Bre görürler bunlar, bire görmelidirler! Kadıların rüşvet alması ha? Bre ekmeksiz yoksulu aklım alır. Bre susuz yoksulu sineye çekerim. Ekmek bulur doyurursun, su taşır susuzluğunu giderirsin. Ya adâlet? Tanrım satılan adâleti nasıl geri alırım, nasıl onarırım, nasıl sararım ben bu yarayı? Bin Niğbolu savaşını kazansan kaç para eder? Kadıların para ile satıyorsa kaç para eder? Bir çare, Tanrım bir çare..."⁷

Sultan Yıldırım Bayezid, Kadıların hepsinin Bursa'da toplanıp bir binada hapsedilmelerini ve yakılmalarını emreder. Fakat hissî verilen bu karardan daha sonra vazgeçilir ve çare adâlet ölçüleri içinde bulunur. Bir adâletsizlik giderilmeye çalışılırken, bir başka adâletsizliğin meydana gelmesi önlenmiş olur.

Yıldırım Bayezid, damadı Emir Sultan'a! "Emir Sultan'ım sana bir sorum olacak, şöyleki: Bin savaş kazanmak mı isterdin,

⁶ Gün Dönümü, s.284-287.

⁷ Darağacı, s.13.

yoksa güçlüğe karşı bir güçsüzün hakkını gözeten bir tek davada karar veren olmak mı, hangisi?" der.

- Hakkı gözeten bir dava yeterdi bize Padişahım. Adâleti mülkün temeli biliriz.

- Biz de."⁸

Sultan Yıldırım Bayezid, kadıların rüşvet almaları konusunda Ali Paşa'ya şöyle diyor: "...Adâleti yerine getirecek adamın eli yüzü temiz olmalı, dili temiz olmalı, yüreği temiz olmalı, gönlünde parmak kadar bir gölge bulunmamalıdır. Rüşvet alan bir herifin neresi temizdir? Rüşvet alan bir vezirse satsa satsa kendini satar. Bir ordu beyi ise satsa satsa kendini satar, soyuna kara yazdırır. Kadı diye gönderdiğin herif rüşvetle iş görüyorsa devletin batır, milletin dağılır, bunun hesabını da ne sen, ne ben verebiliriz. Ne bu dünyada ne öte dünyada verebiliriz..."⁹

Netice olarak, tarihî romanlarda Anadolu'nun Türkleşmesi Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin sağlam temeller üzerinde yükselmesinde en büyük faktörün adâlet olduğu vurgulanıyor. Tarihî romanlardaki sultanlar ve beyler yeni fethedilen memleketlerdeki yerli halka adâlet üzere muamele edilmesi emrini veriyorlar. Rüşvet, irtikâp, adâletsizlik en büyük sosyal problem olarak gösteriliyor. İşlerin rüşvetle görüldüğü bir memlekette adâletin sağlanamayacağı, devletin yıkılacağı, milletin dağılacağı belirtiliyor.

Mevkî sahibi insanların, hatta Sultanların gerektiğinde yargılandıkları ve adâlet ölçülerinden ayrılmadan kararlar verildiği, böyle bir devletin ebediyyen yaşayacağı anlatılmak isteniyor.

⁸ a.g.e., s.17.

⁹ a.g.e., s.17.